

מתנחלים וחיילים בתפילה בזמן ההתנתקות (תשס"ה - 2005)

הרב מאיר גולדוויכט ראש ישיבה בישיבת רבנו יצחק אלחנן בניו יורק,
בתפילה בבידוד (תש"פ - 2020)

צירוף למנין תפילה בציבור וברכת כהנים ב'בידוד' בקורונה (coronavirus)

בעקבות התפרצות נגיף הקורונה (COVID-19) בעולם [בחודש אדר תש"ף], הוחלט במדינות רבות בעולם להורות על 'בידוד' נשאי הנגיף וכל מי שיש חשש שבאו עמם במגע, משאר האוכלוסיה, על מנת לנסות לבלום ולצמצם את הפצת הנגיף. הוראות אלו הביאו לפתחם של מורי ההוראה, שאלות רבות, ואחת מהן היא - האם קיימת אפשרות למי שנמצא ב'בידוד', סגור בביתו, בהתאם להנחיות, להצטרף למנין ולתפילה בציבור.

בתמונה ששלחה לי כלתי אלימור, נראה אביה, מחותני היקר ידידי רבי מאיר גולדוויכט, מראשי ישיבת רבנו יצחק אלחנן בניו יורק, מגיע לישראל לסבב מסירת שיעורים, כהרגלו מימים ימימה, ובעקבות ההוראה להימנע בבידוד הוא מתפלל בביתו בירושלים, ומצטרף אל מנין המתפללים מחוץ לביתו כאשר הוא רואה אותם דרך החלון הסגור.

תמונה זו, הזכירה לי תמונה אחרת שהתפרסמה בכלי התקשורת בזמן ביצוע תכנית ה"התנתקות" [קיץ תשס"ה], כאשר התקבץ קהל גדול בתחום כפר מימון להפגין נגד התכנית, וצה"ל הציב כוחות רבים ליד הגדרות המקיפות את הישוב. בתמונה שהנציחה רגע מרגש, נראית מצד אחד של הגדר קבוצה של חיילים, ומהעבר השני עמדו מפגינים - מתפללים **כולם ביחד** תפילת מנחה.

תמונות אלו מעוררות את השאלות:

[א] **כאשר יש מנין מתפללים** ברשות אחת או בצד אחד של מחיצה, האם העומדים בבית, ברשות אחרת, או בצד השני של המחיצה, מצטרפים למנין אחד ותפילתם תיחשב כתפילה בציבור.

[ב] **כאשר אין מנין מתפללים** - בכל אחת מהמקומות, ורק אם נצרך את **כל המתפללים** הנמצאים ברשויות שונות יהיה מנין, האם ניתן לצרפם למנין מכיוון שהם **רואים אלו את אלו**.

[ג] מה הדין באופנים הנ"ל, כאשר **כהן** נמצא בבידוד, האם נחשב כחלק ממנין המתפללים, ורשאי לשאת כפים.

ש"ץ הנמצא ברשות אחת והציבור ברשות אחרת

א. בשו"ע (או"ח סימן נה סעיף יג) הובאו להלכה כללי הצטרפות למנין: "צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמם". מבואר שתפילה **'בציבור'** היא רק אם המקום המשותף מצרפם, ולא די בכך שעשרה שומעים את שליח הציבור.

ואם חלק מהעשרה במקום אחד וחלקם במקום שני, ורואים אלו את אלו, פסק השו"ע (שם סעיף יד) "מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמם לעשרה". וביאר המשנה ברורה (ס"ק נב) "דאף דיש הפסק מחיצה ביניהם, כיון דמראה להם פניו, דומה למה שמבואר (לקמן בסימן קצה) לענין זימון, דאם מקצתם רואים אלו את אלו דמצטרפים". והוסיף: "אם כן לפי זה פשוט, העומדים בעזרת נשים ובמחיצה המפסקת יש חלון ומראה להם פניו משם, מצטרף עמם לעשרה, וכל שכן דאם יש בלעדיו עשרה נחשב תפלה בצבור על ידי זה". מבואר בדבריו, שאם חלק ממנין המתפללים נמצא בעזרת נשים ומקצת מהם יכולים לראות את מי שנמצא בבית הכנסת - כולם מצטרפים למנין. וכל שכן, אם יש עשרה בבית הכנסת, העומדים בעזרת נשים נחשבים כמתפללים בציבור.

הביאור הלכה (שם ד"ה ולחוץ) כתב כי מקור הדין הוא מתשובת הרשב"א: "קולא זו, דמהני רואים אלו את אלו לענין צירוף כמו לענין ברכת המזון (לקמן בסי' קצה), נובע מתשובת הרשב"א בסימן צ"ו". הרשב"א דן במנהג שהשי"ץ היה עומד בבימה מוגבהת בגובה עשרה טפחים ורוחבה ארבעה טפחים ובנוסף יש לה מחיצות גבוהות, ונשאל הרשב"א: איך השי"ץ מוציא את הרבים בתפילה ועונים אחריו קדיש וכל דבר שבקדושה, והרי תיבה זו היא כחדר אחר ורשות נפרדת [כמו לענין שבת]. הרשב"א השיב להיתרא משתי סיבות:

[א] "תיבה זו ששליח צבור עומד לתשמיש בית הכנסת עושין אותה גבוהה כדי להשמיע הצבור **ומכלל בית הכנסת היא**, ומפני זה הרי הוא כאילו הוא בתוך הצבור". כלומר, בגלל שהתיבה נועדה לשימוש הציבור הרי שהיא **בטלה לבית הכנסת**, ובשל כך השי"ץ נחשב כעומד בתוך הקהל ומצטרף אליהם.

[ב] "עוד אני אומר **שאפשר** לומר שכל שרואים אלו את אלו כאילו הן בבית אחד דמי ומצטרפים. ודומיא דזימון של ברכת המזון דתנן (ברכות פ"ז מ"ה) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד **בזמן שמקצתם רואים אלו את אלו**, הרי אלו **מצטרפים לזימון**". לפי טעם זה יש ללמוד מהלכות זימון להלכות תפילה, **שאם רואים אלו את אלו מצטרפים לעשרה**, ואף אם השי"ץ עומד ברשות נפרדת.

מין המחבר (שם סעיף יט) פסק להלכה כדברי הרשב"א: "שי"ץ בתיבה ותשעה בבית הכנסת מצטרפים, אע"פ שהיא גבוהה עשרה טפחים ורחבה ארבעה טפחים ויש לה מחיצות גבוהות עשרה טפחים, **מפני שהיא בטלה לגבי בית הכנסת**". הרי שלהלכה הביא את הטעם הראשון של הרשב"א, שהתיבה בטילה לגבי בית הכנסת, ולא הזכיר כלל את הטעם השני, שיש צירוף למנין כשרואים אלו את אלו [וכן בבית יוסף הביא רק את הטעם הראשון].

אולם הגר"א בביאורו על השו"ע ציין את שני הטעמים של הרשב"א: "אבל כאן תשמיש אחד הוא ותשמיש בית הכנסת הוא. **ועוד, כיון שרואים מצטרפים אפילו בב' בתים**, כמו שכתב בירושלמי לענין ברכת המזון וכנ"ל סעיף י"ד רשב"א שם". וכן המג"א (ס"ק יד) הוסיף גם את הטעם השני שלא הזכיר הבית יוסף: "ועוד כיון שרואים אלו את אלו מצטרפים".

הצטרפות למנין מעזרת נשים

ב. על פי דברי המג"א והגר"א כתב המשנה ברורה, שגם העומדים **בעזרת נשים** ורואים אלו את אלו, מצטרפים לעשרה. ואף שלא שייך הטעם שהביא המחבר "**מפני שהיא בטלה לגבי בית הכנסת**", אך הטעם השני "**כיון שרואים אלו את אלו מצטרפים**" מאפשר את הצירוף למנין גם לנמצאים בעזרת נשים [ומה שלא הביא השו"ע את הטעם השני המבואר בתשובות הרשב"א, כתב הפרי חדש (ס"ק יג) כי השו"ע רצה להשמיענו דין זה אף באינם רואים אלו את אלו].

נמצא איפוא, כי לפי הבנת המשנה ברורה בדעת השו"ע, אפשר לצרף עשרה למנין כאשר הם רואים אלו את אלו, למרות שאינם נמצאים במקום אחד.

אמנם המשנה ברורה (ס"ק מח) הביא שיש חולקים בדבר: "אבל אם **מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר אחר**, אינם מצטרפים אע"פ שהפתח פתוח ביניהם, משום דאין שם פרצה והפתח גופא **כמחיצה חשובה** והוי ליה שני בתים. ואפילו כשאין דלת ביניהם, כל שהם בשני רשויות **ואין רואים זה את זה**, אין מצטרפים. **ויש מחמירים אפילו בראים**".

לדינא נקט המשנה ברורה (ס"ק נב) לענין צירופם של העומדים בעזרת נשים: "ואע"פ כן **יותר טוב** אם בנקל הוא לו לירד לבית הכנסת שירד, דיש מהאחרונים שחולקים על עיקר הדין וסוברים דענייננו אינו דומה כלל לזימון". בשער הציון (אות נג) ביאר מדוע אין לסמוך לכתחילה על דברי הפוסקים שהתירו צירוף למנין כאשר רואים אלו את אלו: "הגר"א (בס"ק לא) כתב דיש לדחות כל הראיות, ובאמת הרשב"א גופא לא כתב דדומה לזימון **רק בדרך אפשר**".

החילוק בין צירוף למנין הנצרך לזימון לצירוף למנין עשרה בתפילה

ג. ויש להעיר על דברי המשנה ברורה, דהנה בתשובת משכנות יעקב (סימן עה) ביאר, מדוע יש לחלק בין צירוף לזימון לצירוף לתפילה, מכיון שמדברי המשנה במסכת ברכות (פ"ז מ"ה) "שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שאלו רואין את אלו מצטרפין", משמע שמועיל צירוף רק אם בכל אחת מהחבורות יש שיעור לזימון [ונפקא מינה אם מזמנים כאחד או כל חבורה בפני עצמה]. אולם אם אין בכל אחת מהחבורות שיעור לזימון, לא שמענו שנוכל לצרפם בזמן שרואים זה את זה. ולכן גם לענין צירוף למנין, אם היו עשרה שמקצתם בחדר אחד ומקצתם בחדר אחר, אינם מצטרפים למנין גם אם רואים אחד את השני. נמצא שהסיבה להחמיר היא לא כמו שכתב המשנה ברורה בדעת המחמירים "שחולקים על עיקר הדין וסוברים דענייננו אינו דומה כלל לזימון", כי באמת יש דמיון בין צירוף לזימון לצירוף לתפילה, אמנם כשם שבראית אלו את אלו לא מועיל ליצור חיוב זימון, כך גם לצירוף למנין לא מועיל כשרואים זה את זה, ורק כשיש זימון או מנין קיים אפשר להצטרף אליהם על ידי ראייה, וצ"ע בדברי המשנה ברורה.

וביותר יש להתפלא על המשנה ברורה, שהביא בביאור הלכה בהלכות זימון (סימן קצה סע' א ד"ה שתי חבורות) את דעת הרשב"ץ והגר"א שאם חלק מהחבורה נמצא בחדר אחד וחלקו בחדר אחר, אי אפשר לצרפם כדי ליצור חיוב זימון, לעומת הרשב"א שסובר שמועיל צירוף גם כדי ליצור חבורת זימון. והנה גם בהלכות צירוף למנין מבואר בדברי שער הציון (ס"ק נג), שדעת הגר"א שאין מועיל צירוף על ידי ראייה ליצור מנין, ובשערי תשובה (סי' נה ס"ק יד) מובאת דעת הרשב"ץ שאין מועיל צירוף ליצור מנין. נמצא שלדעת הסוברים שאי אפשר ליצור חיוב על ידי צירוף משני חדרים, אין כל הבדל בין הלכות צירוף לזימון להלכות צירוף למנין, ושוב צ"ע בדברי המשנה ברורה במה שכתב בדעת הסוברים שאין מועיל לצרף עשרה למנין על ידי ראייה כי הם "חולקים על עיקר הדין וסוברים דענייננו אינו דומה כלל לזימון".

ואשר נראה לומר בביאור החילוק בין צירוף למנין הנצרך לזימון לצירוף למנין עשרה בתפילה, כי בזימון הצירוף תלוי בדעת הסועדים הקובעת את צירופם לחבורת הזימון, כמבואר בשו"ע (סי' קצה סע' א) "שתי חבורות האוכלות בבית אחד או בשני בתים אם מקצתם רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לא אינם מצטרפות, ואם יש שמש אחד לשניהן הוא מצרפם, וכגון שנכנסו מתחילה על דעת להצטרף יחד". וכתב המשנה ברורה (ס"ק ו) שמסתימת המחבר משמע "דאפילו בית אחד ורואים זה את זה גם כן לא מצטרפי שתי החבורות יחד אלא אם כן נכנסו מתחילה על דעת זה". כלומר, בצירוף לזימון אין די בהימצאות במקום אחד ורואים זה את זה, אלא צריך גם את דעתם וכוונתם להצטרף, ודעתם היא הקובעת את הצירוף לזימון. ואם כן ניתן להבין, שגם אם חלקם בחדר אחד וחלקם בחדר אחר, כיון שהדבר תלוי בדעתם, מועילה דעתם לצרפם יחד להתחייב בזימון מכיון שרואים אלו את אלו.

ברם לענין צירוף עשרה למנין, דעת המתפללים לא קובעת כלל, ודין המנין נקבע בעצם הימצאותם של עשרה גדולים מישראל במקום אחד, שאז באה השכינה ושורה [כפי שנלמד דין מנין מהשראת השכינה על ה"עדה" ואין עדה פחות מעשרה], וגם אם אין בדעתם של העשרה להצטרף, עצם התכנסותם והימצאותם במקום אחד קובעת עליהם דין ציבור. ולכן כאשר מקצת העשרה בחדר אחד ומקצתם בחדר אחר ואינם רואים זה את זה, יש לומר שאין דבר זה מאפשר לצרף ולהחשיב את העשרה כמכונסים ונמצאים במקום אחד ואין כאן השראת שכינה [ואין כאן אפשרות צירוף על ידי דעתם, מכיון שדעתם לא מעלה ולא מורידה ליצור את דין המנין].

ומעתה יתכן איפוא, שאולי לכך התכוין המשנה ברורה במה שכתב בדעת הסוברים שאין מועיל ראייה לצרף עשרה למנין "שחולקים על עיקר הדין וסוברים דענייננו אינו דומה כלל לזימון".

אולם בשו"ת קנין תורה (ח"א סימן טז) כתב שההלכה המתירה לצרף למנין על ידי ראייה, נאמרה רק אם האנשים הנמצאים בחדר השני מראים פניהם לעומדים בחדר הראשון מתוך כוונה להצטרף, אבל אם נמצאים בחדר השני שאין להם כל כוונה להצטרף למנין, גם אם רואים אותם בחדר הראשון אין זה מועיל להצטרף

למנין. ומפורש בדבריו, שיש משקל לדעתם וכוונתם של המתפללים גם בקביעת צירופם למנין ולא רק לענין צירופם לזימון, וצ"ע.

ההבדל בין נמצא בחצר או ברחוב לנמצא בבית אחר

ד. לדעת ערוך השלחן (סי' נה סע' כ), אם נמצאים בשני מקומות נפרדים, גם כשרואים אלו את אלו - אינם מצטרפים למנין: "מיהו זה ודאי העומדים בעזרת נשים לא יצטרפו עם העומדים בבית הכנסת, אף שיש חלונות מעזרת נשים לבית הכנסת, ורואים אלו פניהם של אלו, כיון שמחיצות גמורות הן, הוויין שתי רשויות".

אלא שלפי זה הקשה ערוך השלחן מפסק השו"ע (סעיף יד) "מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה". ולכאורה הרי נמצא ברשות אחרת, והיאך מצטרף למנין על ידי ראייה דרך החלון. ותירץ: "ולא דמי לעומד אחורי בית הכנסת דמצטרף בראיית פנים, דהתם אינו עומד בבית בפני עצמו אלא בחצר או ברחוב, ולכן חשבינן ליה כאילו עומד בבית הכנסת אבל לא בעומד בבית בפני עצמו".

כעין זה הצ"ח הסתפק בדברי הגמרא (ברכות ח, א) "מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס בתוכו להתפלל נקרא שכן רע", האם "מי שיש לו בית הכנסת אצל כותל ביתו וחלון פתוח לו שם לבית הכנסת, ומשם מראה פניו לציבור ושה מצטרף עמהם לעשרה, כמבואר בשו"ע (או"ח סימן נה סעי' יד), אם מועיל זה להיות נחשב כאילו עומד בבית הכנסת. או דילמא אף דנחשב מתפלל בציבור, מכל מקום אינו נחשב נכנס לבית הכנסת". וסיים הצ"ח כי "לצורך אדם חלוש שקשה עליו דוחקא דציבורא, אפשר להקל".

ונראה לומר בביאור דברי ערוך השלחן לחלק בין העומד בעזרת נשים שאינו מצטרף לתפילת הציבור, לעומד מאחורי בית הכנסת הנחשב כעומד בתוכו בשל יכולתו להיכנס לבית הכנסת, על פי הדין "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו" (יבמות קד, ב). וכמו שנשאל בשו"ת משיב הלכה (חלק א סימן רסא) "בית שיש בו טומאה ובחדר אחד יש תשעה אנשים וחלון פתוח, והן עומד בחוץ בפני החלון, אם מצטרף לעשרה לתפילה, או לא". והשיב, כי מצטרף לעשרה, כי דין השו"ע שהעומד מאחורי בית הכנסת ורואה את המתפללים דרך החלון מצטרף אליהם, נובע מההלכה ש"כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו", שהרי הוא 'ראוי' להיכנס לבית הכנסת. ואמנם היה מקום לומר שהכהן אינו יכול להיכנס בגלל הטומאה, ולכן אינו מצטרף למנין. אך מביא המשיב הלכה את דברי הגרי"ש נתנזון בספרו דברי שאול (יו"ד סימן שעב), שמאחר והכהן 'ראוי' להיכנס לבית הכנסת אלא "ארי הוא דרביע עליה", שפיר מצטרף עמהם. ומסיים: "ובפרט דהם יכולים שפיר להצטרף עמו, שפיר מצטרף עמהם אפילו אם הוא כהן". ומתבאר בדבריהם שמלבד צירוף בראיה, יש צורך שיוכלו כולם להתחבר בפועל ביחד במקום אחד, ואם לא, אינם מצטרפים למנין. והיינו כדברי ערוך השלחן, שהעומד מאחורי בית הכנסת נחשב כעומד בתוכו בגלל שהוא יכול להיכנס לבית הכנסת. אבל במקום אחר, אפילו בעזרת נשים או בביתו בשני חדרים נפרדים, לא יוכלו להצטרף למנין.

למעשה, סיים ערוך השלחן: "וגם בהעומד אחורי בית הכנסת אינו מצטרף אלא אחד, ולא יותר, דכן משמע לשון השו"ע, והבו דלא לסיף עלה, כן נלע"ד בדינים אלו".

ובשו"ת אגרות משה (יורה דעה ח"ב סימן קכז) נקט לדינא, כי צירוף על ידי ראייה בחלון הוא חידוש רק בדיני תפילה וזימון ולא לדברים אחרים, כגון צירוף לענין בית דין בהלכות גירות, שבו דן בתשובתו שם: "מראה פניו שמצטרף דרך חלון שנפסק (או"ח סי' נה סע' יד), הוא רק לצירוף לתפילה וגם רק יחיד דביותר לא מצינו, ועיין בערוך השלחן שכתב כן. וגם חידוש שם שדווקא מחצר או מרחוב, ולא בעומד בבית בפני עצמו, שלא יצטרף אף לתפילה אף במראה פניו, כגון מעזרת נשים. ובמשנה ברורה (סימן נה ס"ק נב) אינו מחלק. על כל פנים הוא דבר חידוש רק לתפילה ולזימון, אבל לכל הדברים לא יועיל אף מראה פניו".

לסיכום:

- עומד מאחורי בית הכנסת ומראה פניו בחלון - בשו"ע נפסק שמצטרף למנין.

לפי ערוך השלחן, דין זה נאמר רק במקום שאינו רשות בפני עצמה, כדוגמת חצר שאחורי בית הכנסת, ורק ביחיד, והטעם הוא, מפני שנגרר אחרי המתפללים בבית הכנסת ונחשב כעומד בתוכו, או משום שיכול להיכנס לתוכו.

המשנה ברורה הוסיף, שאם יכול בנקל להיכנס לבית הכנסת, עדיף טפי. ולכאורה דין זה נאמר לא רק ביחיד, כמו שכתב ערוך השלחן. אך בלשון המשנה ברורה (ס"ק נב) צ"ע, כיוון שכתב את הדין בלשון יחיד "ואע"פ כן יותר טוב אם בנקל הוא לו לירד לבית הכנסת שירד".

- העומדים בעזרת נשים [ברשות בפני עצמה] ורואים את המתפללים בבית הכנסת - לדעת המשנה ברורה מצטרפים להשלים עשרה, אלא שאם יכולים לירד בנקל עדיף שיכנסו לבית הכנסת. בדבריו מדוקדק שלא רק יחיד העומד בעזרת נשים מצטרף, אלא גם אם עומדים כמה אנשים מצטרפים, שכן כתב: "העומדים בעזרת נשים". הצירוף מועיל לדעתו, משום שרואים אלו את אלו, וכפי שלמד הרשב"א מהלכות זימון מדין שתי חבורות שאכלו בשתי בתים ורואים אלו את אלו, שמצטרפים לעשרה ומזמנים יחד.

אולם לדעת ערוך השלחן, אין מצטרפים להשלים לעשרה "כיון שמחיצות גמורות הן הוויין שתי רשויות".

בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן כ) נשאל אודות אנשים המתפללים בעזרת נשים האם מצטרפים למנין, והכריע כדברי ערוך השלחן: "פשוט מאד דלענין צירוף עשרה נחשב רשות אחרת לגמרי כיון שיש מחיצות גמורות מפרידות, ועד כאן לא פליגי קדמונים אלא בתיבה [בימה] שבאמצע בית הכנסת (או"ח סי' נה סע' יט) אם מחיצות מגיעות לתקרה אם גם זה נחשב רשות אחרת לצירוף, והמקילים שם משום דהבימה תשמיש בית הכנסת ממש, לא כן עזרת נשים דנעשה ממש רשות אחרת. ואחרי שעלה זה על לבי ראיתי כן בספר ערוך השלחן סי' נה סע' כ".

צירוף למנין בעזרת נשים הנמצאת באותה קומה

ה. מדברי המשנה ברורה בנדון הנמצא בעזרת נשים "אם בנקל הוא לו לירד לבית הכנסת שירד", נראה ללמוד שכך הדין כשעזרת הנשים נמצאת בקומה מעל בית הכנסת, אולם במקום שעזרת נשים באותה קומה שבה היכל בית הכנסת, יתכן שהמחיצה לא מפרידה בין המתפללים הנמצאים בשני צדדיה, ויצטרפו למנין גם אם אינם רואים זה את זה.

וכן מצאתי בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן סד) שפסק, כי בחדר אחד שיש בו מחיצה שאינה מגיעה עד התקרה, מצטרפים למנין אע"פ שאין רואים אלו את אלו: "בדבר מי שמתפלל בבית הכנסת אשר נחלקה מחצה לאנשים ומחצה לנשים, במחיצה שיעור גובה אנשים שלא יוכל לראות מזו לזו, ועד טיבורו הוא נעשית מעץ ומטיבורו ולמעלה הוא בוילון. והיו תשעה בני אדם בבית הכנסת ואחד עומד בצד הנשים, אי מצטרף למנין, או דילמא כיון דמחיצה מפסקת ביניהם אינו מצטרף. ולפי ענין נראה דמצטרף, וכן הוריתי אני העני כמה פעמים עוד בהיותי בוילאמסבורג מסברא. עד שהעיר ה' עיני ומצאתי להדיא כדברי בקדמון אחד רבינו פרץ בהגהותיו על הסמ"ק (מצוה רפב) שכתב הסמ"ק בחמשה ששרויים בטרקלין ויש לכל אחד ואחד פתח פתוח לחצר, אם יש ביניהם מחיצות מגיעות לתקרה, צריך עירוב לכל אחד ואחד. אין מגיעות לתקרה, עירוב אחד לכולם. וכתב בהגהת רבנו פרץ הטעם, שהגג מחבר אותם כיון שאין המחיצות מגיעות לגג. ומכאן יש לסמוך להשלמת עשרה לתפילה, דלא הוי הפסק אותם מחיצות העומדות סביב לבימה שקורין אלמנבר"י, וכן

אותם מחיצות העומדות מימין ומשמאל התיבה, אע"פ שגבוהות עשרה לפי שאינן מגיעות לתקרת הגג עכ"פ. ומבואר דכל שהגג מחבר אותם ואין המחיצות מגיעות עד לגג לא הוי הפסק לענין השלמת עשרה לתפילה, ומיירי אפילו שאין רואים אלו את אלו".

ונראה ללמוד מדבריו, כי בעזרת נשים הנמצאות בקומת היכל בית הכנסת, הגג מחבר את שני המקומות ומחשיבם כמקום אחד, לצרף את מנין המתפללים אפילו אם אינם רואים אלו את אלו. אך כאשר עזרת נשים נמצאת בקומה שניה, שהיא רשות אחרת, הם אינם מצטרפים למנין לכתחילה, ויש לרדת לקומת היכל בית הכנסת כדי להתפלל במנין.

עם זאת, בספר הליכות שלמה (תפילה, פרק חמישי, הערה יח) הובא בשם הגרש"ז אויערבך, שאין הבדל אם עזרת נשים נמצאת בקומה אחרת או באותה קומה: "העומד בחדר הסמוך לבית הכנסת, כגון בעזרת נשים, אינו מצטרף עמהם להיחשב כמתפלל עם הציבור, עד שיעמוד סמוך לחלון שניתן לראותו שם מבית הכנסת. ובכל זה אין חילוק בין עזרת נשים הבנויה בגובה בית הכנסת, לעזרה שהיא בגובה שווה לבית הכנסת, שבשניהן נחשבת התפילה בכהאי גוונא תפילה בציבור, אך לא במעלה שלימה, כנ"ל".

• • •

הצטרפות לתפילה בציבור עם מנין הנמצא ברשות אחרת או בצד אחד של מחיצה

ו. עתה נברר מה הדין כאשר יש עשרה מתפללים ברשות אחת - האם העומד ברשות אחרת, או בצד שני של מחיצה נחשב כמתפלל בציבור, והאם מצטרף לענות עמהם קדיש וקדושה וברכו.

בשו"ע (סי' נה סע' כ) נפסק: "היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמהם, יכול לענות". ובטעם ההלכה מביא המשנה ברורה (ס"ק ס) את דברי הגמרא והפוסקים: "כיון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה ביניהם ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה". ומוסיף המשנה ברורה (ס"ק סא) "יכול לענות, אמן ואמן יהא שמיה רבה וקדושה וברכו, וכן יכול להוציא ידי חובתו בתפלה אם אינו בקי". ומשמע שאינו מצטרף להיחשב כמתפלל עם הציבור. ועל כן כתב המשנה ברורה (ס"ק נב) "יותר טוב אם בנקל הוא לו לירד לבית הכנסת שירד". והיינו, שגם אם יש בבית הכנסת עשרה בלעדיו, לכתחילה עדיף לרדת לבית הכנסת, ואין לומר שהוא מצטרף כי "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת" - ומכאן שאם יישאר במקומו אין זה נחשב לתפילה בציבור לכתחילה.

אולם בשערי תשובה (סי' נה ס"ק יד) כתב: "עיין ברכי יוסף בשם מלכי בקדש, מי שביתו אחורי בית הכנסת וביניהם חלון קטן ששומע משם כל מה שאומרים, המתפלל שם חשיב כמתפלל עם הציבור". וגם בערוך השלחן (סי' נה סע' כג) למרות שהחמיר בענין העומדים בשני חדרים ורואים אלו את אלו שאינם מצטרפים למנין, אולם אם יש מנין בחדר אחד, העומדים במקום אחר ושומעים את הש"ץ נחשבים כמתפללים בציבור: "ואם אחד עומד בעזרה, והיינו בבית הכניסה, או בחדר שאצל בית הכנסת, אף שיש פתח מהחדר לבית הכנסת, אין מצטרפים. וכבר נתבאר דכל זה הוא לענין צירוף, אבל כשיש מנין במקום אחד, יכולים העומדים במקומות אחרים לענות אמן וקדיש וקדושה וברכו, ואם מתפללים עמהם נחשבים כמתפללים בציבור".

נמצא בעזרת נשים - האם מצטרף לתפילה בציבור עם שאר המתפללים

ז. לפי האמור לעיל יוצא שכל מי שנמצא בעזרת נשים אינו נחשב כמתפלל בציבור, אם אינו רואה את פני היכל בית הכנסת [ואם רואה, לכתחילה עדיף שירד, ואם אינו יכול, מצטרף בדיעבד, כהכרעת המשנה ברורה]. ואם כן כל הנשים המתפללות בעזרת נשים אינן נחשבות כמתפללות בציבור, ורק יכולות לענות אמן

וקדושה. ולכן אין להן נפקא מינא כלל להתפלל ביחד עם הציבור, כי בכל מקרה אין נחשבות כמתפללות בציבור.

אכן, מדברי הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם) נראה שהדבר אינו מוחלט, כדבריו "מדברי התוספות (ר"ה כז, ב ד"ה ושמע) צ"ע אם המתפללים בחדר אחר כגון בעזרת נשים מקיימים מצות תפילה בציבור, דיתכן שרק יכולים לענות קדושה ואשי"ר, אבל תפילה בציבור לא מקרי. אולם מדברי המאירי בסוגיא שם שהזכיר גם תפילה בציבור, משמע דלהמסקנא גם זה חשיב תפילה בציבור".

בשו"ת ממעמקים (ח"ד סימן ד) נשאל רבי אפרים אושרי, על מקום מסתור בגטו קובנה שבו הסתתרו צעירים ומבוגרים וישבו ללמוד, ובהישמע קול צעדי הקלגסים הגרמנים ימ"ש, היו הצעירים מסתתרים במחבוא שהכינו לעצמם מאחורי ארון הקודש. והשאלה היתה: "מכיון שכשהם נמצאים במחבוא הזה בעת התפילה הם אינם רואים את פני המתפללים בפנים, האם נחשבת תפילתם שהם מתפללים אותה שעה ביחד עם אותם הנמצאים בפנים כתפילה בציבור אף על פי שהם אינם רואים את ציבור המתפללים בפנים, או דלמא התפילה נחשבת להם רק כתפילת יחיד הואיל ואינם רואים בשעת התפילה את פני הציבור המתפלל בפנים".

בתשובתו, הביא את פסק השו"ע (או"ח סי' נה סע' כ) "היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמם יכול לענות", ודברי המשנה ברורה (שם ס"ק ס) שמכיון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה, אז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו עשרה, וקבע: "מעתה בנדון דידן שהיה באמת חלון פתוח בין בית הכנסת והמחבוא אלא שסתמו את החלון והעמידו שם את הארון קודש, מכל מקום כיון ששומעים במחבוא כשאומרים בבית הכנסת קדיש וקדושה, ודאי דאלה הנמצאים במחבוא יוצאים ידי חובת תפילה בציבור, וכמו שהבאתי מהשו"ע והמהשנ"ב.

ונהי דלענין צירוף מנין עשרה, היינו כשיש בבית הכנסת פחות מעשרה לא יצטרפו אלה שבמחבוא, מכל מקום לענין שיהא נחשב לו כמתפלל בציבור ודאי מהני".

צירוף למנין במחיצה שרואים זה את זה דרך סורגים או רשת

ח. לדעת הפוסקים שניתן לצרף למנין, עשרה שנמצאים בשתי רשויות כשרואים זה את זה, יש לברר מה הדין כשמפרידה ביניהם גדר של רשת שניתן לראות דרכה - האם זה נחשב כ"רואים", או שצריך ראייה גמורה ללא כל דבר מפסיק.

בענין זה דן בספר כף החיים (סי' נה אות עו) וכתב: "אם יש בחלון סריגה [סורגים] קביעה בחלון, כל שיש בנקבי הסריגה כמלוא מקדח מצטרף עמהם, וראיה ממתני' פ"ג דאהלות דנקב כמלא מקדח מביא את הטומאה, וכן פסק התשב"ץ ריש ח"ג דסתימת סבכה לאו סתימא היא, כחלון העשוי לאורה, אם יש שם אויר כמלוא מקדח. והוא הדין הכא לענין צירוף למנין, דבראיה תליא מילתא. ולי נראה דכל שיש סריגה קבועה בחלון, אף שיש בנקביה כמלא מקדח, אינו מצטרף. לא מבעיא להסוברים דבלאו בראיית פנים לחוד תליא מילתא, אלא צריך שיוציא ראשו מהחלון לשם, דפשיטא דביש סריגה דאינו מצטרף, כיון שאין שם הוצאת ראש. אלא אפילו לסוברים דאין צריך הוצאת ראש רק מראה פניו סגי, נראה דבעינן מיהא שיראה להם פניו כולו בלי שום הפסק כלל, אבל כל שיש שם הפסקות בראיית פניו מהפסקי הסריגה, לא שמה ראייה לענין זה להצטרף עמהם, סידור בית עובד (שם אות מא), וכן יש להחמיר".

המהרש"ם (דעת תורה סי' נה) הביא בנדון זה את דברי הגמרא בזבחים (ק"ח, ב) "תנא רואה שאמרו, רואה כולו, ולא המפסיק בינו לבינו. אמר ליה רבי שמעון בן אליקים לרבי אלעזר אסברא לך, כגון בי כנישתא דמעון. אמר רב פפא, רואה שאמרו, לא רואה כולו אלא רואה מקצתו". ופירש רש"י: "בי כנישתא דמעון, משם היו רואים את שילה ולא היה דבר מפסיק". בספר חיי משה (או"ח סימן נה) למד שהמהרש"ם הסכים לדברי כף החיים, וראיה דרך חלון מסורג אינה מצרפת.

צירוף למנין בשטח פתוח

ט. כאשר קבוצת אנשים עומדים בשדה פתוח, ואין חדר או רשות שמצרפת אותם למנין, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן נד) "לדעתי תלוי בשניהם, בשמיעת הש"ץ המבואר (באו"ח סי' קכד). ברואים זה את זה, דהרי כבר כתב הפרי חדש (או"ח סי' נה) דכל הדינים שם (סעי' יג-כ) מיירי רק באין רואים זה את זה, דאילו ברואים זה את זה בכל ענין מצטרפים, היינו אפילו אם המה בשני חדרים לגמרי, ומקורו מדברי הרשב"א (בתשובה סי' צו). ואף דלהלכה יש חולקים ומחמירים וכמבואר שם בשערי תשובה (אות מז), מכל מקום באין מחיצה מפסיק ביניהם, אף שאינם בבית אחד אלא בשדה שפיר יש לומר דמהני רואים זה את זה לכו"ע".

בדומה לכך, דן רבי יצחק זילברשטיין בספרו חשוקי חמד על מסכת סוכה (עמ' שלח) בעניינם של שמונה אנשים שפקדו את קבר אביהם בבית העלמין, ורצו לצרף שני פועלים שעמדו במרחק [ולא יכלו להפסיק באמצע עבודתם] כדי שיהיה מנין ויוכלו להגיד קדיש. ופסק לפי דברי המשנה ברורה "שכל זמן שרואים אחד את השני ושומעים את קולו של הש"ץ או של אומר הקדיש, מצטרפים למנין, ובלבד שלא יפסיק ביניהם שביל או רשות הרבים, כי אז הם כשתי רשויות שיש מחמירים שאינם מצטרפים".

צירוף למנין בחברת בני אדם שאין דעתו נוחה מהם

י. במעשה שהיה בתקופת ההתנתקות [ראה לעיל בפתיחה], שבו עמדו חיילים ומתיישבים משני עברי הגדר, יש לדון האם צירופם למנין מתאפשר, על פי דברי הרדב"ז (ח"ג סימן תעב) שכתב: "לא יתפלל אדם לא במקום שטורד מחשבתו ולא בזמן שמבטל את כוונתו. ומעתה היחיד או הרבים שיש להם איבה או שנאה או כעס או מריבה עם הצבור, אין תפלתם רצויה, ואסור להם להתפלל שם, שמחשבתו טרודה ולא יוכל לכוון בתפלתם. וכל שכן אם מכעיסים אותו על פניו תמיד, וכל שכן אם הכעס הוא עם מנהיגי הקהל. ואי לאו דמיסתפינא הוה אמינא דטב ליה להתפלל ביחיד מלהתפלל בחברת בני אדם שאין דעתו נוחה מהם. עוד יש טעם אחר, דאין ראוי לאדם שיתפלל אלא במקום שלבו חפץ. כי היכי דאמרינן אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ. וטעמו של דבר, כי בהביט האדם אל מי שדעתו נוחה בו, נפשו מתעוררת אל הכוונה השלימה, ודעתו מתרחבת ולבו שמח, ונחה עליו אז רוח ה' כענין שאמרו בנבואה".

בכך ביאר הרדב"ז את ריבוי בתי הכנסת לפי נוסח העדות השונות או בחברת ידידיו, אף שלכאורה היה כדאי שכל הציבור יתפללו ביחד מדין "ברוב עם הדרת מלך", וזה לשונו: "ולפיכך נהגו בכל גלילות ישראל שכל בני עיר ולשון אחד עושין להם קהל בפני עצמו, ולא יתערבו עם אנשי עיר ולשון אחר, ולא היה אחד מהרבנים שמיחה בידם. כי בחילוק המקומות והלשונות יתחלקו הלבבות ואין קילוסן עולה יפה, ובהיותם כולם בני עיר אחת ולשון אחד יהיה השלום מתוודך ביניהם לפי שכל אחד מכיר מקומו וערכו".

לפי דברי הרדב"ז היה מקום לחשוש שמא החיילים והמפגינים מתנגדי ה"התנתקות", מוגדרים כ"רבים שיש להם איבה או שנאה או כעס או מריבה" זה עם זה. ואז נאסר עליהם להתפלל זה עם זה, כי מחשבתם תהיה טרודה ולא יכוונו בתפילה כראוי [חשש זה קיים הן לגבי צירוף למנין והן כשיש מנין בצד אחד, והנמצאים בצד השני רוצים להצטרף אליו].

אך לפי מה שכתב הרדב"ז בטעם השני "דאין ראוי לאדם שיתפלל אלא במקום שלבו חפץ", יתכן שהעובדה שהחיילים והאזרחים רצו להתפלל ביחד, נתנה לכך גדר של "לבם חפץ", המאפשר את הצירוף למנין.

סוף דבר

השווה בבידוד בביתו, וכן מתפללים הנמצאים משני עברי גדר המחלקת ומפרידה ביניהם, ומדובר שרואים אלו את אלו, והשאלה האם ניתן לצרף מנין מתפללים מכולם:

לדעת ערוך השלחן וכפי שפסק השבט הלוי, מכיון שיש כאן מחיצה גמורה, אין מועיל מה שרואים אלו את אלו, והרי הם כעומדים בשני בתים שאינם מצטרפים ליצור מנין עשרה.

אולם המשנה ברורה כתב בהכרעתו בשלשה לשונות דלקמן:

בביאור הלכה (ד"ה ולחוק) כתב: **"ולכתחילה יותר טוב להחמיר בזה"**.

בס"ק נ"ב כתב: **"יותר טוב אם בנקל הוא לו לירד לבית הכנסת שירד"**.

ובס"ק נ"ז כתב: **"ובמקום הדחק אפשר שיש להקל"**.

ונראה כי הנמצא בבידוד שלא יכול לצאת ממקומו, וכן במקום שלא יכולים לעבור לצד השני של הגדר ולהתפלל שם, נחשבים בגדר "מקום הדחק" שאי אפשר "בנקל" שכולם יהיו במקום אחד, ולכן אפשר להקל לצרף למנין.

• • •

ומעשה שהיה בשנת תשכ"ג, ארבעה תלמידי חכמים מופלגים יצאו מארץ ישראל ללמוד בכולל בשטרסבורג בצרפת [רבי שאול ברזם, חתנו המנוח של בעל הקהילות יעקב ה"סטייפלער", שנבחר להיות ראש הכולל. רבי יעקב רונצווייג, רבי משה כהן, ורבי יעקב [פיליפ] כהן]. קבוצת רבנים [ובהם רבי שלמה ברמן, רבי חיים קנייבסקי, ורבי יעקב פחון] ליוו אותם לנמל חיפה, שם התפללו כולם מעריב, כאשר על הרציף בחוף היו שניים [רבי משה כהן שסיפר את המעשה זכר את רבי שלמה ברמן, ורבי חיים קנייבסקי, אך הוא אמר שיתכן שהיו עוד שנים], וארבעת המפליגים ישבו בתאם באוניה שהיא רשות אחרת, ואליהם הצטרפו רב האוניה ועוד מלצר ואולי שני אנשים נוספים. המנין היה מצורף איפוא, מהעומדים על הרציף ומהנמצאים באוניה, והיו "רואים אלו את אלו" מבעד החלון שבתא האוניה. שליח הציבור היה הרב משה כהן והוא עמד בחלון האוניה וראה את העומדים בחוף. באמצע תפילת שמונה עשרה, עזבה הספינה את החוף, ואף על פי כן, כשסיימו את תפילת השמונה עשרה, אמר הש"ץ קדיש. ונראה כי מעשה זה היה "מקום הדחק" [שהרי יושבי הספינה לא יכלו לרדת לחוף ולא היה להם מנין, וכן העומדים על החוף לא יכלו לעלות לאוניה או למצוא מנין אחר בגלל השעה המאוחרת], ואז לדעת המשנה ברורה ניתן היה להקל ולצרף את כולם למנין. וכנראה נהגו תלמידי החכמים האמורים במקרה הנדון כדעתו ודלא כערוך השלחן.

• • •

וכאשר עשרה מתפללים ברשות אחת, לדעת המשנה ברורה, העומד ברשות אחרת, או בצד השני של הגדר, רשאי לומר עמהם קדיש קדושה וברכו, אך אינו נחשב כמתפלל בציבור.

ולדעת ערוך השלחן ומלכי בקודש, נחשב גם כמתפלל בציבור.

ענף ב

עשרה בחדר אחד וכהן בחוץ - היכול הכהן לשאת כפים

עשרה במקום אחד - צירוף הנמצאים בחדר אחד אליהם לנשיאת כפים

יא. ממוצא הדברים יש לדון לענין נשיאת כפים, כאשר הציבור נמצא בחדר אחד והכהן בחדר אחר.

מצד אחד יש לומר **שהכהן נחשב כש"ץ**, וממילא לא יוכל לעמוד בחוץ ולהוציא את העומדים בפנים ידי חובת מצות ברכת כהנים.

אולם מצד שני, יתכן ואין להגדיר את הכהן **שליח ציבור** "להוציא" את הציבור ידי חובה, אלא הוא **שלוחא דרחמנא** לשמש "צינור" להעברת הברכה מהקב"ה לעם ישראל. ובפרט לדעת ספר החרדים (הובא בביאור הלכה בפתיחה לסימן קכח), שיש חיוב על **העם להתברך** מהכהנים כשם שיש חיוב על **הכהנים לברך** את העם - החיוב במצוה מתחלק בשווה בין הכהן והעם ושוב אין לכהן יחס מועדף של "שליח ציבור", ויוכל לברך גם אם נמצא בחדר אחר, כדין עשרה בחדר אחד, שכל מי שנמצא בחדר השני ורואה אותם מצטרף אליהם, וצ"ע.

עוד יש לדון על פי מה שנפסק בשו"ע (סעיף יט) "ש"ץ בתיבה ותשעה בבית הכנסת מצטרפין אע"פ שהיא גבוהה י' טפחים ורחבה ד' טפחים ויש לה מחיצות גבוהות י' טפחים, מפני שהיא בטילה לגבי בית הכנסת". וכתב בביאור הלכה (שם ד"ה ש"ץ) שגם לפי דעת הגר"א [לעיל אות א] שמחמיר וסובר שבמקרה זה מי שעומד בתיבה אינו מצטרף למנין, זהו רק לענין צירוף למנין "אבל לענין תפילה בציבור לענין **השמש** העומד שם יש להקל". ומבואר שיש ל"שמש" דין מיוחד, וגם אם נמצא במקום שבדרך כלל נחשב כרשות אחרת, מכל מקום הוא מצטרף למנין. ומעתה יש לדון האם נוכל להחשיב את הכהן כ"שמש", ולצרפו למנין גם אם נמצא במקום אחר, או שאין לו כל דין מיוחד ונחשב כאחד המתפללים, ואם נמצא במקום שאיננו מצטרף למנין, לא נוכל לצרפו, וצ"ע.

נשיאת כפים בציון רשב"י במירון - כאשר הכהנים נמצאים מחוץ לציון

יב. בשו"ת שבט הקהתי (חלק ג סימן סה) דן כיצד נושאים כפים במירון: "הכהנים כשהם אצל קבר של רשב"י זיע"א במירון ועומדים שם על המרפסת מבחוץ ואינם נכנסים לפנים משום קדושת כהנים, האם הם יכולים לישא כפיהם כשעומדים בחוץ והעם עומדים בפנים ושומעים ברכתם".

והשיב: "קיימא לן (סי' קכח סעי' כד) עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה, אבל מלפניהם ובצידיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ועיין שם בב"ח ובמג"א דמשמע מדבריהם דזה דווקא כשהן אנוסים ואינם יכולים להתברך פנים כנגד פנים, דבלאו הכי בעינן שיהא פנים כנגד פנים בלי הפסק, עיי"ש. ועל כן בנדון דידן, דהכהנים אינם יכולים להיכנס לפנים והעם גם כן אין יכולים לצאת לחוץ דהא הם באמצע תפילתם שמתפללים מבפנים, **שפיר יכולים הכהנים לברכם כשעומדים מבחוץ** ואפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, ובתנאי שיש שם עשרה אנשים בחוץ, דאין נשיאת כפים בפחות מעשרה. ברם כיון דיש שם דלת להיכנס להציון וגם כן יש שם חלונות, יעמדו הכהנים נגד הדלת והחלונות הפתוחים, והעם גם כן יעמדו שם כמה דאפשר, ואז שפיר הוי פנים כנגד פנים. **וכשרואים אלו את אלו אין צריך מדינא שיהא עשרה**, עיי' בשו"ע (או"ח סי' נה סעי' יד) ובמשנה ברורה שם. ואם אי אפשר לעמוד נגד הדלת והחלון, שפיר יכולין לברך אע"פ דיש מחיצה המפסקת, כיון שהן אנוסים, ובתנאי דיש בחוץ עשרה אנשים, דאין נשיאת כפים בפחות מעשרה וכהנים מן המנין, כדאיתא בשו"ע (ריש סי' קכח)".

והנה פשוט בדבריו, שאם **הציבור רואה את הכהנים** דרך הדלת או החלונות, אין צורך בעשרה [כלומר הכהנים המברכים מצטרפים למנין עשרה]. אולם עדיין יש לעיין בזה, כי אם נדון את **הכהן כש"ץ** המברך את ישראל, הרי נתבאר לעיל שש"ץ אינו יכול להיות בחדר אחד ושאר הציבור בחדר אחר. כמו כן, מה שציין שבט הקהתי שכאשר רואים אלו את אלו אין צריך "מדינא" עשרה, כבר נתבאר לעיל בדברי המשנה ברורה דעת המחמירים בזה שסוברים שכשרואים זה את זה אין זה מועיל כדי ליצור מנין, וצ"ע.

יג. אך באמת צ"ע בעיקר הדמיון בין דין ראיית פנים כדי לצרף **לתפילה במנין**, לדין ראיית פנים לצירוף מנין **לנשיאת כפים**, על פי מה שהביא בערוך השלחן (סימן נה סעי' כ) לבאר מדוע **ראיית הפנים** מועילה לצירוף מנין, וז"ל: "וסבירא ליה דראיית הפנים בענין זה הוי ככל הגוף, ואפשר דכיון דכל בי עשרה שכינתא שריא **ועיקר השראת השכינה היא על הפנים** כדכתיב כי קרן עור פניו". ומבואר שצירוף למנין נעשה על ידי ראיית הפנים מאחר ועיקר השראת השכינה היא על הפנים, ולכן רק על ידי ראיית הפנים ניתן לחבר את הציבור וליצור מנין.

ולפי זה, מצד אחד, היה מקום לומר שגם כאשר ציבור הישראלים רואה את פני הכהנים, יש בכך צירוף למנין לענין נשיאת כפים, **שהרי כאשר הכהנים מברכים השכינה שורה עליהם**.

אולם מצד שני יש להקשות מפסק השו"ע (או"ח סימן קכח סעי' כג) "בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו [העם בכהנים] ולא יסיחו דעתם. ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם". וכתב המשנ"ב (ס"ק פט) "ולא יסתכלו בהם, רצה לומר לא בפני הכהנים ולא בידיהם. והטעם הוא גם כן, כדי שלא יסיחו דעתם מהברכה". ומוסיף: "ומדינא אינו אסור אלא בהסתכלות מרובה שיכול לבוא לידי היסח הדעת אבל ראייה קצת שרי, דדוקא בזמן המקדש שהיו מברכין בשם המפורש והשכינה היתה שורה על ידיהם היה אסור אפילו ראייה קצת, משא"כ בזמן הזה, ומכל מקום **נוהגים גם עכשיו זכר למקדש שלא להביט בהם כלל**". ועוד פסק שם הרמ"א: "וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם, על כן נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית. ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם". ובמשנ"ב (ס"ק צב) כתב: "בדרכי משה מוסיף שגם העם נוהגין לכסות פניהם בטלית **כדי שלא יוכלו להסתכל בידי הכהנים**". נמצא איפוא, שאין להסתכל בפני הכהנים.

ומעתה צ"ע היאך יוכל להיווצר חיבור בין העם לכהנים כדי לצרפם לברכת כהנים, שהרי **אסור לעם להסתכל בפני הכהנים**, וגם הכהנים אינם מסתכלים בעם, נמצא שאין מצב המאפשר ראייה המחברת בין הכהנים לציבור. וצ"ע בדברי שבט הקהתי במה שכתב שאם הציבור **רואה את הכהנים** דרך הדלת או החלונות, הכהנים המברכים מצטרפים למנין עשרה.

ואולי כוונתו לומר שמכיון **ויש אפשרות** לראות את הכהנים ניתן לצרפם למנין, ולא צריכים ראייה **בפועל**, וצ"ע.

הרואה את המתפללים ונמצא במקום אחר - כאילו נמצא עמהם בפועל או מצורף אליהם בדין

יד. ונראה לדון בצירוף כהן הנמצא בחדר אחר לענין ברכת כהנים, על פי מה המבואר בדברי הצ"ח [לעיל **אות ז**] שהסתפק בשאלה עקרונית: כיצד מתייחסים לאדם שיכול לראות ממקום הימצאותו את בית הכנסת [או ציבור מתפללים] - האם אדם זה נחשב **כאילו נמצא בפועל** בבית הכנסת, ורק בגלל שנחשב כנמצא בבית הכנסת ממש הוא מצטרף למנין. או שעל ידי הראיה יש לו **דיני צירוף לציבור** בלבד גם אם הוא עצמו איננו נחשב כנמצא בפועל בבית הכנסת.

ונראה כי בחקירה זו תלוי הספק כיצד ינהגו הכהנים בציון רשב"י במירון.

אם נאמר שאין הראיה מחשיבה את הכהן כנמצא בפועל בבית הכנסת אלא רק נותנת לו דין צירוף לציבור, שפיר יכול לשאת כפים בחדר הסמוך, ועל ידי הראיה מצרפים אותו למנין המתפללים. אולם אם הראיה מחשיבה את הרואה כאילו נמצא בבית הכנסת בפועל, ורק בגלל זה הוא מצורף למנין - בכהן המתפלל במרפסת שעל ציון הרשב"י אי אפשר לומר כן, שהרי אי אפשר להחשיבו כאילו נכנס בפועל לציון הקבר, שכן אסור לו להיכנס למתחם האהל שעל הקבר.

מצאתי בשו"ת משיב הלכה (חלק א סימן רסא) שהסתפק בנדון דידן, כאשר תשעה נמצאים בחדר שיש בו טומאה וכהן עומד בחוץ, האם יכול הכהן להצטרף להשלים את המנין, והביא בשם רבי יוסף שאול נתנזון שכתב בספרו דברי שאול (יו"ד סימן שעב), שמכיון והכהן ראוי בעצם להצטרף למנין, ורק איסור אחר מונע ממנו מלהיכנס שפיר מצטרף עמהם, עכ"ד. ומעתה הוא הדין בנשיאת כפים בקבר הרשב"י, ודאי אפשר לצרף את הכהנים למנין ויכולים לשאת כפים. וכנראה המשיב הלכה והדברי שאול, נקטו כפי הצד בחקירה של הצ"ח, שאין הראיה מחשיבה את הכהן כנמצא בפועל בבית הכנסת אלא רק נותנת לו דין צירוף לציבור, ולכן ברור שיכול לשאת כפים בחדר הסמוך, ועל ידי הראיה מצרפים אותו למנין המתפללים.

אמנם למעשה נקט הצ"ח, שלצורך אדם חלוש שקשה לו להיות עם הציבור, אפשר להקל. ולפי זה הוא הדין בנדון דידן, מסתבר שאפשר להקל להחשיב את הכהן כמצורף למנין ויכול לשאת כפים גם בעומדו במרפסת. ואכן פוק חזי מאי עמא דבר, וכפי שהעיד לי איש מירון ר' משה ברלינר, שהכהנים שאינם נכנסים להיכל הציון עומדים במרפסת מעבר לדלת הפתוחה, ומשם מברכים ברכת הכהנים אפילו כאשר הכהן הוא יחידי בחוץ [ואין מנין מתפללים במרפסת]. וכן מובא בפסקי תשובות (סימן קכח הערה 268) "בציון הרשב"י במירון נוהגים הכהנים [שמקפידים שלא ליכנס פנימה] לעמוד במרפסת שבצד מזרח ולברך את קהל המתפללים שבפנים, והש"ץ מקריא בקול כדי שישמעו הכהנים".

צירוף למנין עשרה בנשיאות כפים ובשמיעת התפילה

טו. עוד יש לצדד להתיר לכהן לשאת כפים כשנמצא בחדר אחר, על פי מה שהביא בספר חיי משה (או"ח סימן נה) את מה שכתב בשו"ת משנה שכיר (סימן יב) ש"כל השומעים את התפילה מהש"ץ מצטרפים למנין אפילו שעומדים בחוץ ואינם רואים אלו את אלו כלל". וכדבריו משמע בשערי תשובה (סימן נה ס"ק יד) שהביא מהברכי יוסף בשם ספר מלכי בקודש: "מי שביתו אחורי בית הכנסת וביניהם חלון קטן ששומע משם כל מה שאומרים, המתפלל שם חשיב כמתפלל עם הציבור".

ואף שבשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן מד) נקט שאין השמיעה מצרפת למנין וצריך **ראיה** - יתכן שלגבי נשיאת כפים כולי עלמא מודו שמצטרפים על ידי שמיעה, כי לאור ההלכה שלא מסתכלים בפניהם של הכהנים המברכים, נמצא שאי אפשר **לראות** את הכהנים, ואם כך, מועילה **שמיעת** הברכה מפיהם כדי להחשיבם כחלק מהציבור.

ברכת כהנים במקום שאי אפשר לעלות לדוכן

טז. ונראה לדון בברכת כהנים על ציון הרשב"י במירון מזווית נוספת:

בדברי חז"ל והפוסקים מובא שהכהנים היו **עולים** לדוכן לשאת כפים, וכמו שמדויק בדברי השו"ע (סי' קכח סע' ח) "כשמתחיל ש"צ רצה כל כהן שבבית הכנסת נעקר ממקומו **לעלות לדוכן**", וכן פסק כף החיים (סימן קכח אות יג) שאם אפשר צריך לעלות על דוכן ולא לעמוד על הארץ. ולפי זה לכאורה לא ניתן לקיים ברכת כהנים במרפסת ציון רשב"י במירון מאחר ואין בה "דוכן" ולא מתקיימת ההלכה "לעלות לדוכן".

אולם למעשה כבר פסק האשל אברהם מבוטשאטש (סי' קכח סעי' ח) "ובדיעבד פשיטא שאין שום קפידא במקום שאין שום מדריגה לעלות, רק עומדים על הקרקע, אך לכתחילה מצוה מן המובחר לעלות על מדרגה, ונכון שתהיה גבוהה ג' טפחים, וכשיש כהנים הרבה נראה שכל שקצתם עולים על מדריגה די, וכן שנים או אולי גם אחד די בו להעלות גם למידת חסידות". ובספר ואני אברכם (פרק סג הערה 4) העתיק את דברי ספר פתח הדביר בשם מוהר"ם חיון: "שמעשים בכל יום כשמתפללים בבית שאין שם איצטבאות, עומדים הכהנים שווים לעמידת העם ומברכים ברכת כהנים, שאין לדקדק מלשון לעלות לדוכן. שאולי על שם שבמקדש היו עומדים כך במקום גבוה, נקט האי לישנא, ואין הכי נמי דאינו מעכב כלל. והא ראייה דכי אמרינן כה תברכו בעמידה לא קאמר ובמקום גבוה". וכן פסק בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן רלז) "אין העליה לדוכן מעכבת כלל".

מאחר ולהלכה רוב האחרונים פוסקים שעמידה על הדוכן אינה מעכבת, יכולים הכהנים על ציון הרשב"י לישא כפיהם במרפסת כאשר הם רואים את המתפללים, ללא עליה לדוכן, כיון שלמעשה אין זה מעכב.